

Сенат Универзитета уметности у Београду

Предмет: Извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације мр Светлане Калабе **Феномен тишине у савременој уметности**

Уводно образложење

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације **Феномен тишине у савременој уметности** мр Светлане Калабе (С-21/03)

др Марија Ћирић, доцент, ФИЛУМ (Универзитет у Крагујевцу)

др Нада Ивановић, доцент ФМУ (УУ)

др Никола Шуица, ванр. проф. ФЛУ (УУ)

др Милена Драгићевић Шешић, ред. проф. ФДУ (УУ) и

др Невена Даковић, ред. проф. ФДУ (УУ) и ментор

на састанку одржаном 23. 07. 2015. године предложила је и том приликом усвојила извештај којим се позитивно оцењује наведена докторска дисертација.

Извештај Комисије садржи: уводно образложење, биографске податке кандидату, анализу, критички увид и оцену резултата докторске дисертације, те закључак.

Биографски подаци о кандидату

Светлана Калаба дипломирала је на Факултету музичке уметности у Београду (2001), на одсеку за клавир у класи проф. Милоша Ивановића. Магистарске студије клавира завршила је 2007. године у класи проф. Александре Павловић на истом факултету. Паралелно је похађала магистарске студије Теорије уметности и медија на Универзитету уметности у Београду и усавршавала се на САЕ институту из електронске музике. Интердисциплинарне научне докторске студије Теорије уметности и медија уписала је 2006. године, и положила све потребне испите са просечном оценом 9,53. Докторску дисертацију са темом **Феномен тишине у савременој уметности** пријавила је 2009. године.

Добитница је награда за клавирско извођење и камерну музику као и награда *Стеван Мокрањац* и *Св. Сава* за успех у току школовања. Усавршавала се на мајсторским курсевима клавира код др Пола Барнса, Дејвида Вестфола, Еугена Инђића, Вукана Матића и Јованке Бањац. Наступа као солиста и камерни музичар и реализовала је снимке за РТС.

Била је ангажована као асистент демонстратор на ФМУ у Београду (2002–2004), као сарадник у настави на Академији лепих уметности у Београду (2010–2011), а од 2005. године стално је запослена у СМШ „Др Војислав Вучковић” у Београду. Као предавач, учествовала је на домаћим семинарима и симпозијумима. Од радова објављених у домаћим часописима издвајамо:

Калаба, Светлана. „Ко је аутор игре?” у *XIV Педагошки форум сценских уметности. Зборник радова*. Београд: Факултет музичке уметности, 2012, стр. 47–62.

Калаба, Светлана. „Тоу ріано – од игре до концертне и експерименталне праксе” у *XV Педагошки форум сценских уметности. Зборник радова*. Београд: Факултет музичке уметности, 2013, стр. 70–80.

Калаба, Светлана. „Довољно је одсвирати само једну ноту лепо – социолошки аспекти у стваралаштву Арва Перта” у *XVI Педагошки форум сценских уметности. Зборник радова*. Београд: Факултет музичке уметности, 2014, стр. 149–156.

Анализа докторске дисертације

Докторска дисертација **Феномен тишине у савременој уметности** мр Светлане Калабе обухвата 280 страна или око 544.000 знакова и структурисана је у следеће целине: *Увод* (стр. 7–11), *Тишина кроз теорију и филозофију* (стр. 12–67), *Тишина у савременој музици* (стр. 68–117), *Тишина у савременом сликарству* (стр. 118–171), *Тишина у филму* (стр. 172–206), *Мултимедијална тишина у делу Дона Кејџа* (стр. 207–244), *Закључак: Пирамидална теорија тишине* (стр. 245–258). Следе *Appendix: Тишина у цезу на примеру Мајлса Дејвиса и Телонијуса Манка* (стр. 259–263) и *Библиографија и Вебографија* са 176 јединица на српском и енглеском језику, као и *Филмографија* са 16 наслова. На почетку рада су *Апстракт* на српском и енглеском језику, а на крају рада је *Биографија* кандидата.

У *Уводу* кандидаткиња излаже појмовно-методолошки оквир рада, циљ, тему и хипотезе. Мр Светлана Калаба полази од премисе о подразумеваности постојања непостојећег у тишини и наставља са истраживањем и дефинисањем тишине у музици, сликарству филму и, коначно, мултимедијалним просторима. Анализа се не задржава само на традиционалном мапирању тишине као помоћног средства „у служби звука, слике и филмске драматургије” већ одлази у домен савремене уметности, која овај појам сагледава као аутономан феномен и комплексан знак који иницира шири разматрања теорије уметности и естетике.

Примењено на сферу уметности, присуством тишине, звуци и слике који су до тада били невидљиви, конституишу се и приказују пред посматрачима у некој другој димензији и другом светлу, односно све што је било недоступно, нечујно и несагледиво из различитих разлога и у разним условима (звуци и слике амбијента), у новом контексту реструктурира се као очигледно, чујно и доступно. (стр. 7).

Тема рада, одређена као феномен тишине у савременој уметности – музици, сликарству, филму и просторима њихове хибридизације и интеракције – разгранана се на низ подтема, постављених у форми питања о модалитетима идентификације и разазнавања тишине, њеним одредницама и карактеристикама, утицају науке на развој теорија тишине, те супротном утицају и улози тишине у развоју уметности и промени статуса уметничког дела.

Циљ рада је начелно одређен као успостављање компаративног увида у „означитељску теоријску праксу тишине у различитим теоријама и уметностима”, а потом врло обухватно и амбициозно као „истраживање тишине као феномена који се у поређењу са дотадашњом уметничком праксом, критички и

истраживачки бави питањима статуса уметника и уметничког дела, проблематиком концепта и 'појавом' дела у односу на друштвени и културни дискурс."

С обзиром на вишемедијски и мултимедијски узорак и ширину питања, тему и циљ, кандидаткиња је дисертацију реализовала на најбољи могући начин успостављањем широке интердисциплинарне платформе која обухвата: дела теорије музике (Џонатан Данзби, Владимир Јанкелевич, Мирјана Веселиновић Хофман), сликарства и филма, односно визуелних уметности (Василиј Кандински, Лудвиг Витгенштајн, Жил Делез, Душан Стојановић, Невена Даковић, Зигфрид Кракауер), теорије медија, теорије књижевности; интересантно одабрана дела литерарне фикције, која промишљају тишину на неочекивани начин (Давид Албахари, Антаон де Сент Егзипери) и текстове Сузан Зонтаг, Умберта Ека, Ролана Барта, Арутра Дантоа, Џозефа Брандена, Жака Лакана. Концепт интердисциплинарног разматрања тишине кроз супротстављене, али и комплементарне теорије „Истока и Запада” допуњен је медијски различитим студијама случаја, образложним на следећи начин:

Тишина у музици је повезана са визуелним аспектом (Кејново увођење перформанса у клавирску музику), елементима архитектуре (урбанистички пројекат Карлхајнца Штокхаузена (Karlheinz Stockhausen)), док тишина у сликарству формира мрежу са звуком (утицај цеза код Пита Мондријана (Piet Mondrian), звук у стамбеним пројектима Казимира Маљевића (Kazimir Malevich)) и архитектуром (супрематизам Маљевића на примеру архитектона и планита). Тишина у филму обједињује аудитивну и визуелну тишину, док је крајње исходите свих тишина у уметности повезивање са свакодневним животом, када тишина превазилази границе уметности и трансформише се у облик трансдисциплинарног и трансмедијског знака. (стр. 8)

Модел трансдисциплинарног и трансмедијског знака „уз постојање различитих преплитања и веза између уметности и теорија на различитим нивоима и бесконачног означитеља” је основа главне хипотезе дисертације мр Светлане Калабе. Ова основна хипотеза је, потом, оперативно разложена у три потхипотезе:

1. о конституисању знака са n -тим бројем означитеља, при чему број n конструише своју трајекторију од нуле, односно празнине и одсуства (нпр. празног звучног канала);
2. о реструктурисању и промени троугла аутор, извођач и публика;
3. о пирамидалном облику тишине као знака.

Друго поглавље, *Тишина кроз теорију и филозофију*, разматра теорију и филозофију тишине кроз геоестетски супротстављене домене Истока и Запада, те позивајући се на теорије Жила Делеза, Феликса Гатарија, Сузан Зонтаг, Лао Цеа, Д. Т. Сузукија, као и метаразматрања Славоја Жижека, Ериха Фрома и других. Посебна пажња посвећена је постструктуралистичким теоријама, као и теорији отвореног дела примењеним на феномен тишине као знака и дела.

У трећем поглављу разматране су карактеристике и примери тишине у делима

Ерика Сатија (*Парада/Parade*, 1917; *Музика намештаја/ Musique d'ameublement*, 1917–1923), Антоана Вебрена (пунктуализам), Арва Перта (тинтинабули), Штокхаузена (тишина конципирана у контролисаном облику и као елемент нове науке), уз постулирање „ослобађања звука” Мортонa Фелдмана као обједињујуће компоненте. Свестрано и обухватно, како кандидаткиња констатује:

Фелдман користи тиху динамику (на граници чујности), ефекат `уроњености` тона, акорда у тишину, дуго трајање звука који ишчезава, спор покрет у композицијама и сагледава звук као облик сенке. У својој естетици и поетици, инсистира на визуелном и сликарском дискурсу уз увођење графичке нотације као форме отвореног и неодређеног дела. (стр. 102)

Четврто поглавље (*Тишина у савременом сликарству*) полази од тезе да је тишина лоцирана у монохроматском сликарству, али и у свакој редукцији: редукцији на боје (Мондријан), форме (Маљевич) или линије (Родченко и Мондријан). Анализе ових опуса уоквирене су анализом појма белог као еквивалента тишине, те Раушенбергових *белих слика*. Друго потпоглавље указује на радикалне промене функција тишине захваљујући Дишановом *ready-made*-у, што припада поменутом ширем естетском разматрању феномена јер

Бело платно је и форма ready-made-a у контексту платна које је увек оформљено пре почетка сваког сликања, као и црни екран који егзистира пре и после пројекције филма и референтне на подједнако празну слику. (стр. 118)

Пето поглавље истражује најкомплекснији вид феномена, тишину у филму анализом, кроз класична и парадигматска остварења попут Кубрикове *2001: Одисеја у свемиру* (*2001: A Space Odyssey*, 1968) или филма *Тишина пре Баха* (*Die Stille vor Bach*, Pere Portabella, 2007), допуњених општетеоријским промишљањем тишине у немом филму, што је и увод за наредно поглавље о мултимедијалној тишини.

Примере мултимедијалне тишине кандидаткиња налази у широком распону дела од Џона Кејџа – где је овај феномен интердисциплинарно уобличен кроз преплет теорије, музике, религије и филозофије у његовим делима, те предавањима и списима Сатија и Раушенберга, до *Величанствене тишине* (*Die grosse Stille*, 2005), Филипа Гронинга.

Закључак мапира схематски модел тишине предочен као дванестоугаона пирамида (примадални знак за п-означитеља), чије су странице карактеристике тишине.

Теме знака сачињава означено, док је бескрајност означитеља обликована бесконачношћу протезања пирамиде и флуксевима који се крећу унутар ње. Многострукост означитеља потискује означено које је изражено једном тачком – теменом пирамиде. Означено уређује концепт и естетику тишине која претпоставља отвореност и преплет уметности и свакодневног живота. (стр.255)

Критички увид и оцена резултата

Тема докторске дисертације мр Светлане Калабе **Феномен тишине у савременој уметности** је амбициозно и опсежно формулисана, а сам рад је логично утемељен на прецизно постављеној интердисциплинарној теоријској платформи и изврсно одабраним студијама сличаја музике, сликарства, филма и мултимедијалног домена. Потоњи, заправо, повезујуће прожима све остале, појављујући се као ненаметљив али јасан пример и у поглављима посвећеним само појединим уметностима: музика – Мортон Фелдман; сликарство – *Руски уметнички експеримент* (Миљковић, Димитријевић, 1980); филм – *Тишина пре Баха*, а кулминирајући у анализама дела Цона Кејџа и *Величанствене тишине*, о којој кандидаткиња закључује:

Црни екран у филму Величанствена тишина потцртава мистику религиозног обреда, док потпуно бели екран (сцена снежног пејзажа) истражује одреднице бесконачности и безвремености живота посвећеног религији. (стр. 177)

Мотив екрана, филозофије празнине тананим али сигурним нитима повезује прво и последње поглавље, док додаток о цезу на филму кроз музику Мајлса Дејвиса и Телонијуса Монка употпуњује кохерентност дисертације.

Одређени храпави прелаз који постоји између другог поглавља о филозофији и религији тишине на геоестетским просторима истока и запада и осталих делова фокусиране текстуелне анализе ублажен је и учињен скоро неосетним есејистичким интерполирањем цитата и примера фикције кроз целу дисертацију. Консеквентна примена одабране методологије и минуциозне анализе студија случаја добар су темељ јасно изведеног и графички убедљиво представљеног закључка, који потврђује постављене хипотезе о адекватном сагледавању тишине као „трандисциплинарног и трансмедијског знака”. Даље, кандидаткиња у покушају остварења потуне прецизности сеимолошко-структуралистичког приступа који утемељује рад наводи дванаест карактеристика тишине као знака: отвореност статуса дела; неодређеност; неинтенционалност; бесконачност решења; трандисциплинарност и трансмедијалност; померање тежишта са извођача на интерпретатора и публику; промена статуса дела; редукција; естетика свакодневног; парадоксалност; понашање и деловање уметника; мрежа односа и деловања. Одређена мањкавост наслова модела, који обухвата тишину као знак са означеним (теме пирамиде) и одлике означитеља, али и ефекте тишине у делу на простор дело–публика–аутор разумљива је последица хибридне позиције кандидаткиње, која је током школовања успешно објединила уметничку праксу пијанисте (магистар клавира) као и научно-теоријско промишљање уметности (докторант Теорије уметности и медија).

Дисертација је написана полетно, стилем који је на тренутке могуће дотерати и исполирати, али у „даху” непрекидне инспирације и научно али и поетски исказаних теза. Хибридизација стила је додатна подршка суштинској интердисциплинарности рада, који поред семиолошко-феномонолошког двогубог опредељења, теорије филма, музике, сликарства, мултимедија залази и на теориторију естетике, теорије текста, постструктурализма, теорије рецепције и теорије извођаштва/извођења.

Структура рада је заокружен повратак/потврда постављене хипотезе о форми пирамиде „која је у процесу консеквентног кретања од празнине на самом врху пирамиде, као интродукције тишине, а потом се шири странама пирамиде у различитим правцима.”

(стр. 245). Свеобухватна просторно графички моделована теорија спаја скоро ризоматски постављене студије случаја различитих уметности, доказујући јединство и универзалност трансдисциплинарних и трансмедијалних одлика знака и укупног појма. Вероватно (не)свесно наизменично користећи префиксе интер и транс ауторка оставља простор за даља и дубља размишљања и двоструко, мултипоимање процеса.

Модел пирамиде примењен и на укупну структуру дисертације открива минуциозност осмишљености рада. Доњи ниво пирамиде (прво поглавље) посвећен је музици, следећи ниво (друго поглавље) припада анализи тишине у сликарству, потом следи поглавље о филму, док само теме пирамиде заузима поглавље о Кејцу. Сужавање пирамиде до темене тачке имплицира концентрисање и „згушњавање” растућег значењског и моделског појма тишине од једноставног дефинисања у музици, преко (моно)хроматике у сликарству до филмске аудио-визуелне тишине и коначно епицентра темена, који сублимира, али и из кога еманирају остали случајеви (мултимедијалност Кејца). Оваква пирамида и неинтенционално оправдава уведени префикс транс – јер је упоредива са концептом транс и интермедијалног приповедања Хенрија Џенкинса.

Закључак

Докторска дисертација кандидата мр Светлане Калабе **Феномен тишине у савременој уметности** је обухватно и ризоматски изведен рад, комплексне архитектуре и синтетички аргументованог и упечатљиво формулисаног закључка. Занимљиво и на моменте неједначено, према поглављима, написана теза са извршним анализама, студијама случаја „ламинираних” са добро уклопљеним теоријским и историјским дигресијама (II поглавље, Дишанов *ready-made*) твори један од могућих али изузетно „покривно” постављених, добро образложених и аналитички изведених модела тишине.

Укупним квалитетима дисертације, кандидаткиња је доказала способност самосталне израде научног рада, теоријског истраживања и анализе који испуњавају задате академске стандарде. На основу свега изреченог Комисија позитивно оцењује докторску тезу мр Светлане Калабе **Феномен тишине у савременој уметности** и предлаже Сенату Универзитета уметности у Београду да прихвати Реферат и донесе одлуку о покретању процедуре за јавну одбрану докторске дисертације.

Београд, 23.07.2015.

Комисија у саставу:

др Невена Даковић, ред. проф. ФДУ (УУ)

др Милена Драгићевић Шешић ред. проф. ФДУ (УУ)

др Никола Шуица, ванр. проф. ФЛУ (УУ)

др Нада Ивановић, доцент ФМУ (УУ)

др Марија Ћирић, доцент ФИЛУМ
(Универзитет у Крагујевцу)

